

Ett rättsdokument från en fornsvensk offerlund.

Oklundaristningen, en nyupptäckt östgötsk rökrune-inskrift.

Av

ARTHUR NORDÉN.

Ett vimmel av gestalter ur en bister och mörk tidsålders drama drager förbi blicken, när man tänker tillbaka på det värnadsvärda litterära dokument, som utgöres av landskapet Östergötlands runstenar från vikingatiden.

Där är Varin, den sorgbrutne fadern i Rök, som i sin ålders höst avlar en ättling för att skaffa en hämnare åt sin av lömska fiender slagne son Vamod.

Där är Gulle, den "gode bonden" i Högby, som fick fem söner, vilkas levnadsöden kommit att bli oss en sådan handgriplig lektion om vikingatidens utåtriktade svenska världserövrarsläkte. För tidens stormar drevo landskapets söner omkring på Europas alla hav — vi läsa deras manligt osentimentala epos på runstenarna vid våra bondgårdar och kyrkor.

Hemma eller borta — det kom på ett ut. Överallt lurade fara och död på mannen. Fåmäld och behärskad finner sorgen över frändernas öde sitt uttryck i de konventionella orden: "N. N. reste stenen efter N. N., sin son, en redlig yngling", "en god bonde". Gripande talar faderssorgen från stenen vid Å kyrka, ditburen och rest av Frösten åt minnet av sonen Sigmund:

O-glad ditbar han
den bördan!

Men tiden rymde även andra ideal än kampglädjens eller den fatalistiska undergivenhetens. Det fanns även en strävan efter human kultur, som vackert kommit till uttryck i den provinsiella rättskipningen på tinget och som fått ett innehållsmättat uttryck i den

knapphändiga men talande karakteristik, som en hustru på Hovgården i Tåkertrakten givit sin man på den minnessten, hon rest efter honom:

Han var av människor
minst en niding.

En man, bekännande sig till detta humana ideal och strävande efter att "minst av alla" vara en niding, har lämnat efter sig ännu ett östgötskt rundokument, som efter tusen års förgätenhet nu nyligen kommit i dagen och som med skäl kan göra anspråk på att anses vara Östergötlands närmast efter — den i allo enastående — Rökstenen märkligaste runinskrift. Dess betydelse beror ej allenast därpå, att den i blyxtbelysning avslöjar ett helt, dramatiskt kapitel ur en av vikingatidens bistra vardagsromaner från en svensk bygd, Norrköpingsbygden, utan den har en kulturhistorisk betydenhet långt utöver den lokala räckvidden: den utgör ett märkligt bidrag till germansk rättshistoria överhuvudtaget.

Om forntida svensk rättsåskådning och rättspraxis saknar man visst icke kännedom, men man har ej haft lyckan att kunna bygga denna på direkt dokumentation, d. v. s. på juridiskt urkundsmaterial från tiden själv. Runstenarna från förkristen tid låta praktiskt taget aldrig ett förefallet rättsförfarande framskymta ur de ordfattiga stenstilssatserna. Vad man känner om forntidens svenska rättskipning har man fått sluta sig till ur de medeltida landskapslagarna med deras ofta kvarstående rester av hednisk världsåskådning samt ur de isländska sagornas skildringar ur ett tämligen allmängiltigt nordiskt forntidsliv.

Ett liv, i vilket ju särskilt blodshämndskravet ständigt formade och omskapade människors och ätters öden: verkande med en förödande automatisk kraft stod det utanför och över den enskilde och drev honom motståndslöst in i konflikter med den på tinget skipade härads- och landskapsrätten.

Det är en sådan konflikt, som tydligen ligger bakom den nu anträffade östgötska runristningen. Vi torde vara berättigade att se dramats förspel på detta sätt:

Ett dråp i ätten. En tvist om åker och hägnad, få eller fiske. Gamla tingsträtor, som släpa sig igenom generationers minne, vad veta vi? Alltnog: två män hade mötts till ett hetsigt tête-à-tête. Blo-

det sjuder, och ord föder mord. Ett hugg blänker till. Och där ligger den ene. Död.

Dråparen står kvar med sin trista gärning. Med återvändande besinning frågar han sig förfärad, vad som nu skall hända.

Ty — han är "minst av alla en niding". När uppbrusningens rus dunstat bort, är han en bonde bland andra bönder — en helt vanlig människa, en man som längtar hem till hustru och barn, till åker och gröda, till fä och fränder. Hela hans inre reser sig i uppror mot den tanken, att han nu är dömd att bli en skogsgångare, som skall löpa vill och fågelfri som varg i veum, bo i ris och röse och stjäla sig till födan. Han vill tillbaka in i det samhälle, som han nyss genom ett ögonblicks bristande självkontroll ställt sig utanför.

Kort sagt: han vill sona sitt brott och bli densamme igen, som han förut varit.

I ett primitivt samhälle, reglerat av den barbariska lagen om "öga för öga och tand för tand", är en dylik återgång omöjlig. Där tages liv för liv utan barmhärtighet.

Det vittnar nu särdeles vackert om den nordiska rasens tidigt utvecklade sinne för human rättsmoral och dess höga kultur, att man här uppe redan under full vikingatid skapat ett rättsinstitut, som möjliggjorde ett fredligt biläggande av tvister på liv och död, sådana som den här antydd. Ty ett dylikt fredligt biläggande av ett dråpsmål under 800-talets senare del eller 900-talets början är just innebörden i den nyfunna runinskriften, det första autentiska rättsdokumentet från den hedna svenska lagstiftningens dagar. Den kastar ett plötsligt ljus över en av de märkligaste institutionerna i denna hedniska svenska rätt: *helgedomsfriden*, asylrätten vid bygdens kultställe.

Ristningen befinner sig å toppytan av ett litet berg vid gården *Oklunda* i Ö. Husby socken å Vikbolandet, ett par mil öster om Norrköping. Den har här legat övermossad i ett årtusende och, trots att den befinner sig blott 9,5 m. från stugans ena — nordöstliga — hörn, undgått upptäckt; förklaringen är den, att man sällan går på denna sida av berget, där en planterad häck befinner sig. Eljest har den nuvarande ägarens släkt bebott gården i 200 år.

Det var denne ägare, lantbrukaren Vilhelm Andersson, som först (1929) såg ristningen, då han en kväll i solnedgången befann sig utanför boningshuset och lade märke till, hurusom de sneda strå-

larna läto ett antal små fina streck framträda å berghällen. Vid en rengöring visade sig dessa tillhöra runor av en liten, finmejslad typ. Vid min granskning — då jag under forskningar just i denna trakt kom tillstädes — var det lätt att fastslå, att runorna tillhöra det svensk-norska alfabet, de s. k. kortkvistrunorna, som även kommit till användning å Rökstenen och därför ofta bruka kallas rökrunor. Den nya Oklundainskriften är den sjunde ristningen i Östergötland, i vilken denna runtyp kommit till användning; redan tidigare ha dessa runor haft sin talrikaste förekomst¹ i Östergötland, som nu klart framstår såsom runtypens frekvenscentrum.²

Ristningen gör redan genom arrangemanget av runraderna ett ålderdomligt intryck. Det är samma uppradande av runorna i under varandra ställda linjer, som vi känna från Rökstenen eller från andra ristningar, äldre än den med slingor och djurornering försedda yngre runstenstilens genombrott. Särskilt Östergötland är rikt på dylika ristningar från 800- och 900-talen, bl. a. finnes en direkt parallell till Oklundaristningen på en liten bergtopp vid Ingelstad invid Norrköping.

Ristningen upptager en obetydlig yta; den fyrradiga delen av inskriften mäter i längd 24 cm., i höjd 18 cm. Den tvärställda radens längd är 28 cm., dess bredd c:a 5 cm. Runorna i den fyrradiga inskriften äro huggna med ett skarpeggat stålinstrument, vadan de små, nästan preciosa tecknen visa en spetsigt V-formad snittprofil; i den stupställda raden äro de huggna med ett annat, grövre instrument, som givit en bred, flack skåra, och även texten angiver uttryckligt, att denna rad huggits av en annan person än den, som huggit inskriften i övrigt.

Ristningens lilla format, de distinkt huggna, smala, tättställda runorna mellan jämna radlinjer, allt bidrager att framkalla intrycket av något prydligt och välberäknat.

¹ Följande östgötska ristningar äro utförda med svensk-norska runor: "Kälvesten" (Brate: Ög 8), Boberg (Ög 38), Ingelstad (Ög 43), Slaka (Ög 117), Rök (Ög 136), Skärkind (Ög 174), Oklunda.

² Vågar man ej också säga: spridningshärd? von Friesen har en gång (Sv. turistför:s årsskr. 1906, sid. 45, och Upplands runstenar 1913, sid. 4) antagit, att den norsk-svenska typen utbildats på Gotland. Vida bättre skäl kunna anföras för, att processen försiggått i Östergötland, jfr Brate, Östergötlands runinskrifter, sid. XII.

Vid beskrivningen av ristningens olika detaljer kallas här partiet med de fyra över varandra placerade runräckorna för A, den tvärställda raden för B. Den översta runräckan betecknas som I, den därunder placerade som II o. s. v.

PARTIET A.

Räckan I, runan 1. **†**, är särdeles skarpt huggen och visar å stavens mitt en åt höger snett nedåtriktad bistav. Typen är alltså den svensk-norska runradens **n**-runa. — 2. är ett **R**, **r**, distinkt hugget.

3. **h**, **u**, likaledes skarpt hugget. Den svagt krökta bistaven utgår från huvudstavens mitt.

4. och 5. **D**, **p**, dubblerad. Formen är den svensk-norska runradens, d. v. s. den böjda linjen utgår från huvudstavens ändrar.

6. **†**, **a**. Huvudstaven skarpt och tydligt huggen, men partiet kring bistaven har — sannolikt vid huggningstillfället — blivit något utsvackat; den snett uppåtriktade bistaven framträder dock fullt tydligt som en ränna i utsvackningens botten. Bistaven syns något överskjuta huvudstaven åt vänster (kan ha skett vid stansens inställande i sitt läge. Jfr dock II: 15, III: 10). — 7. Skarpt hugget **†**, **n**.

8. Ordavdelningstecken, bestående av tre vertikalt ställda långsmala punkter: **‡**.¹

9. Omedelbart intill dessa punkter går en mindre men skarpt profilerad grund sprickbildning fram genom stenhällen. Ristaren har tydligen räknat med denna spricka såväl i rad I som i rad II som ett **l**, **i** (jfr rad III: 7—8 **l†**, **in**). — 10. **†**, **n**, fullt distinkt instansat.

11. **'**, den svensk-norska runradens **s**.

12. **†**, **a**. Huvudstaven är svagt krökt och fullt tydligt huggen, likaså bistaven.

13. En runa av unik form: en huvudstav, som ett kort stycke från de bågge ändarna avskäres av korta, horisontellt ställda tvärstavar: **‡**. Rimligtvis avses den svensk-norska runradens **†**, **b**.

14. **†** eller kanske **†**, **a**; den åt vänster överskjutande delen av bistaven är dock måhända oavsiktlig och sammanfaller med en vid huggningen uppkommen urflaging.

¹ Tre å fyra punkter är det för kortkvistrunraden typiska avdelningstecknet (Birkastenen m. fl.). Förekommer även i samgermansk runskrift (Gallehushornet, Charneyspännat, Järsbergsstenen o. s. v.).

15. Snarast ett **1, t**. Bistaven framträder fullt tydligt, ävenså det väsentligaste partiet av huvudstaven.

Sammanfatta vi så ovan gjorda iakttagelser, blir första runräckans innehåll följande:

(l) **1 R h D D t t ; | t ' t t t 1 (l)**
i n r u p p a n : i n s a b a t
 ram spricka ram

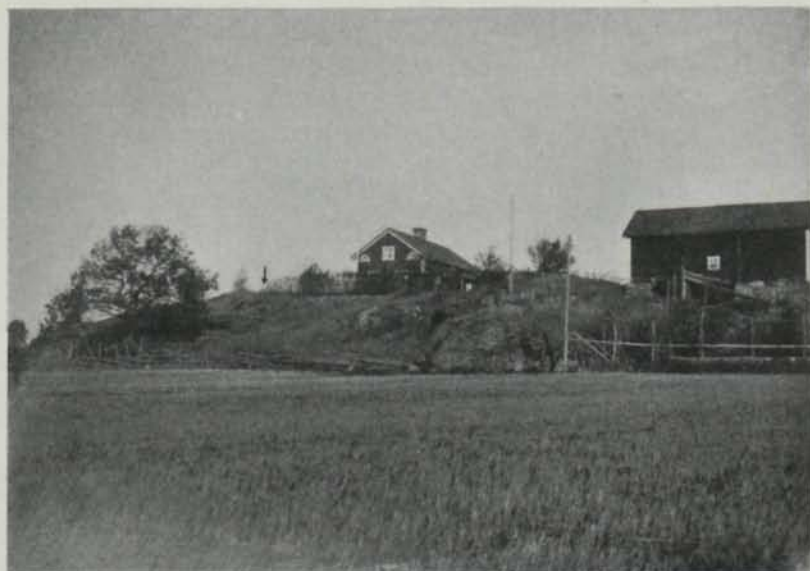

Fig. 116. Ristningens läge invid stugan vid Oklunda; pilen anger ristningsytan å bergtoppen vid häckens ände.

Inalles består raden av 13 verkligt huggna bokstavstecken, var-till kommer ett avdelningstecken; tillsammans utgöra alltså de ristade tecknen 14. Medräknas den vänstra begränsningslinjen samt sprickan, vilka sannolikt båda ha ljudvärdet *i*, blir antalet 16.

Räckan II, runan 1. Ett fullt distinkt **' s**.

2. **h, u**, tydligt hugget. — 3. **1, t**, likaså. — 4. **l, i**, likaså. —
 5. **h, u**, likaså. — 6. **l, i**.
 7. **D, p**. Linjerna stå fullt skarpa. — 8. **l, i**.
 9. **1, t**. Bistaven är mycket kort.

10. $\uparrow$, a. Bistavens fria ände löper oprecist in mot den övre punkten i det följande avdelningstecknet.

11. Avdelningstecken av samma typ som det i räckan I. Det är påfallande, att avdelningstecknet i rad II befinner sig omedelbart under det i rad I.

Fig. 117. Bergytan med ristningen.

12. Strax t. h. om den från rad I nedlöpande sprickan, som även i denna rad kan uppfattas som ett l , j , befinner sig runan

13. $\uparrow$, n , i likhet med de närmaste fullt distinkt huggen.

14. $'$, s .

15. $\uparrow$, a. Runan är här — såsom nedan i III: 10 — tecknad med bistaven helt övertvärande huvudstaven, såsom i den danska runraden. Den till vänster överskjutande delen av bistaven är dock obetydlig.

16. $\uparrow$, f.

17. I den följande runan är den raka huvudstaven fullt tydligt huggen, medan däremot en böjd båglinje, som från undre radstrecket löper in mot huvudstavens övre del, är så tunn och grund, att den med all sannolikhet icke är avsiktlig. Från huvudstavens övre ände

kan en bistav tänkas gå i sned riktning nedåt, så att den löper in i nästa runas huvudstav. Runan 17 vore i så fall att uppfatta såsom **l, i**. Bistaven vore emellertid i så fall anmärkningsvärt lång. — Sannolikheten synes mig tala för, att runan är att uppfatta såsom **l, i**.

18. Med större sannolikhet torde nämligen den nyssnämnda bistaven tillhöra här ifrågavarande runa, vilken härigenom vore att uppfatta såsom **Y**, en i ristningen isolerad typ, som väl snarast bör förstås som ett — på grund av en djup spricka till höger om runan — bak- och framvänt **Y, k**.

Det därpå följande partiet utgöres, som nämnt, av en naturlig spricka. Sannolikt är denna äldre än ristningen, vadan några ristade tecken här icke torde ha befunnit sig. Är detta antagande riktigt, har raden alltså innehållit följande tecken:

' h 1 | h | D | 1 | t ; | t ' t Y | 1
s u t i u i p i t a : (i) n s a f i k

Bokstavstecknens antal blir med denna läsning 16 (17); avdelningstecknet ökar detsamma till 17 (18).

Räckan III, runan 1. **D p**, i likhet med radens övriga runor fram till nr 17 distinkt huggen.

2. **l, i**. — 3. **'**, **s**. — 4. **t, a**. — 5. **i, R**.

6. Avdelningstecken som de föregående, d. v. s. tre i vertikalled placerade punkter.

7. **l, i** — 8. **t, n**. — 9. **'**, **s**.

10. **t, a**. Bistaven övertvärrar huvudstaven som i den danska runraden. — 11. **Y, f**.

12. Från övre änden av den raka huvudstaven utgår en fullt distinkt, åt höger nedåtriktad bistav. Runan är alltså att uppfatta såsom **l, i**.

13. **t, a**. Bistaven förefaller skjuta något över på vänstra sidan, varigenom ett **a** av samma typ som i II: 15 och III: 10 uppstår.

14. **h, u**. — 15. **'**, **s**. — 16. **t, a**. — 17. **Y, k**.

18. Huvudstaven är rak men nu grund och suddigare i konturen än de övriga; runan bör läsas som **l, i**.

19. **i, r**.

20. Sannolikt ett avdelningstecken av samma typ som de föregående. Löper med sin övre del in mot en trasighet i ytan.

Med ovan angivna tolkning av de enskilda tecknen blir radens innehåll följande:

Þ | ' ʌ , ; | ʃ ' † ʒ † † h ' † ʒ | , ;
 þ i s a r : i n s a f l a u s a k i r

Bokstavstecknens antal är 18; även i denna räkka förekommer ett

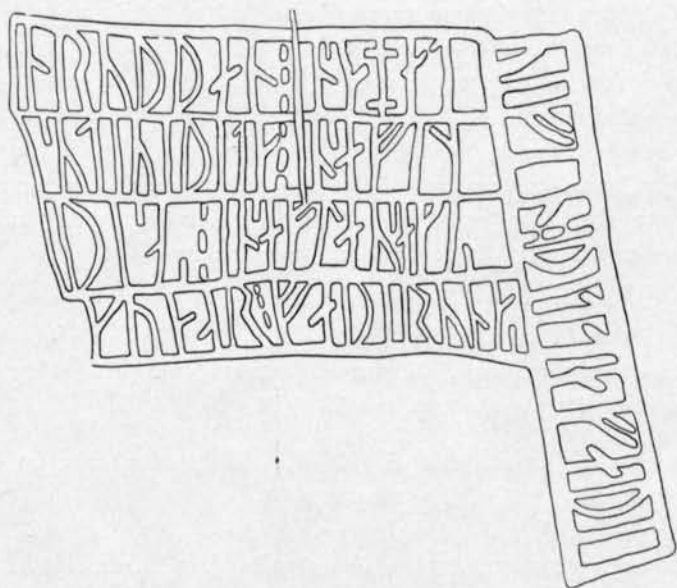

Fig. 118. Ristningen i konturteckning.

säkert avdelningstecken jämte ett något osäkert, vadan antalet ristade tecken är 19, eventuellt 20.

R ä c k a n IV. Alla tecknen äro här fullt oomvistliga, med skarpa snittprofiler. Radens främre begränsningslinje utplånad av en trasighet i berget.

1. ʒ, k, här g. — 2. ʃ, u.
3. †, n. Bistavens riktning felaktig.
4. ʌ, a-runan med bistaven blott på ena (vänstra sidan).
5. R, r.
6. Avdelningstecken, likt de föregående :
7. ʒ, f. — 8. †, a. — 9. ʃ, þ. — 10. l, i. — 11. R, r. — 12. h, u.
- 13. ʃ, n. — 14. †, a. — 15. i, r.

Raden läses alltså:

∕ h t t R ; ∕ t D I R h t t ,
k u n a r : f a þ i r u n a r

Bokstavstecknens antal är 14, vartill kommer ett skiljetecken.

Fig. 119. Avgjutning av Oklundaristningen.

PARTIET B.

Den tvärställda r ä c k a n V.

1. h, u. fullt urskiljbar, oaktat belägenheten nära ett skadat parti.
2. l, i.
3. ∕, f. grunt huggen men fullt urskiljbar.
4. l, i. — 5. t, n.
6. Avdelningstecken, bestående av tre punkter, i likhet med de föregående.
7. D, þ. — 8. l, i. — 9. och 10. 1 resp. 1, t. — 11. t, a.

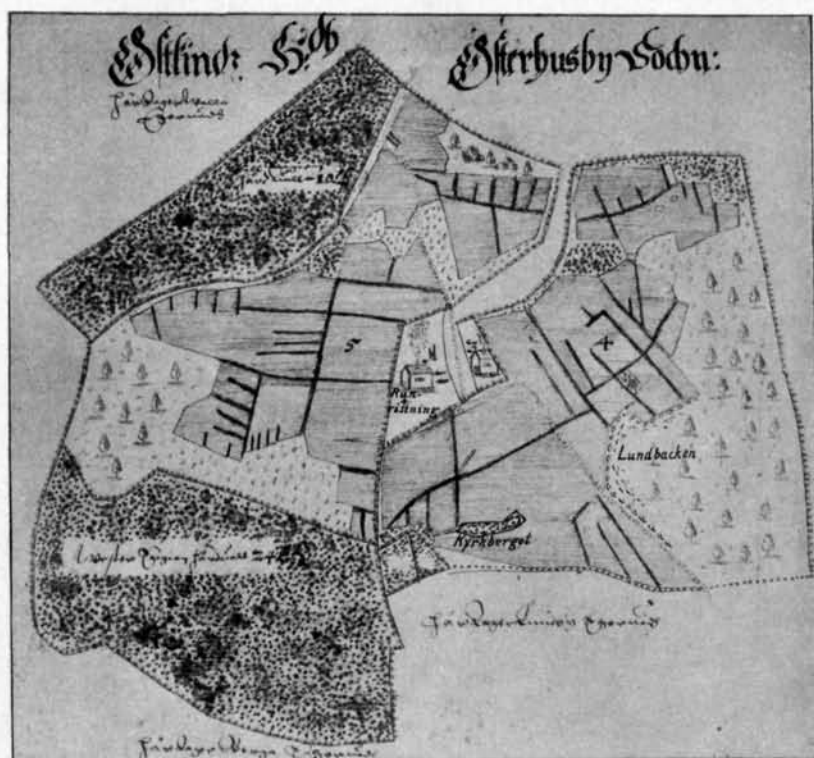

Fig. 120. Den äldsta kartan över Oklunda, Johan de Rogiers av år 1650 (?). — Läget av runristningen, Kyrkberget och Lundbacken angivet av A. N—n.

12. ∇ , f . Ordskillnaden är här ej markerad.
 13. $\dagger$, a . Bistaven övertvårar här huvudstaven.
 14. D , p . — 15. j , i .

Radens borte begränsningslinje fullt tydligt huggen, den motsvarande främre linjen omöjlig att urskilja till följd av berghällens trasighet.

Raden läses:

h i ∇ i t : D i 1 1 ∇ $\dagger$ D i
 u i f i n : p i t t a f a p i

Bokstavstecknens antal är 14, vartill kommer ett avdelningstecken. Raden är — såsom förut nämnts — huggen med ett annat instrument än den övriga texten. Huggspåren äro bredare och mera runda

i botten, bokstäverna göra ett flackare intryck än de i raderna I—IV.

Först när man övergår från den tämligen lätta transkriberingen till inskriftsgåtans dechiffreering, grumlans förstahandsintrycket av behaglig reda och klarhet, och man tror sig i förstone stå inför ett nytt Rökstensmysterium, när man sammanställt följande ordflätor:

n r u p þ a n : n s a b a t	u f i n : p i t t a f a p i
s u t i u i p i t a : n s a f i k	
þ i s a R : i n s a f l a u s a k i R	
k u n a r : f a þ i r u n a R	

Jag bekänner, att jag till en början stod konfunderad inför uppgiften att finna det inre sammanhanget i dessa ordramsor, i vilka man ju lätt läser, att Gunnar resp. Vifinn gjorde runorna och att Gunnar "sökte detta vi" (d. v. s. offerlund, gården heter ju Oklunda!), där han "band" något samt att han var "saker" till ett brott, men själva greppet på hela inskriften fick jag från professor Otto von Friesen i Uppsala, vars tränade runologblick naturligtvis genast såg, att inskriften skall läsas nedifrån uppåt, då det hela ordnar sig till ett begripligt sammanhang.

Den tolkning av inskriften, vilken jag här nedan framlägger, har också tillkommit under livligt meningsutbyte med professor Otto von Friesen, och även om jag på ett par punkter sökt mig fram på egna vägar, är jag dock glad att i stort sett kunna få känna bakom mig stödet av hans mäktiga auktoritet.

Jag börjar alltså läsningen med

M o m e n t 1, *rad IV*: FHTFR : FDIRHTF.

rad III: D!4i :

Såväl här som i rad V avskiljes mansnamnet från texten medels ett avdelningstecken, vilket i inskriften i övrigt blott användes som logiskt skiljetecken för markerandet av de olika momenten i den i inskriften meddelade händelsekedjan. **Kunar** är naturligtvis fsv. *Gunnar*, vars bäge assimilerade slutljud å de östgötska runste-

narna förete en vacklande stavning¹: mot tre R, r (Oklundaristningens då inberäknat), förekommer blott ett **Λ**, **·R**. — **fapi**, en särskilt från Rökstenen välkänd, ålderdomlig preteritiform, sammanhörande med det isl. *fá*, ”skriva, teckna, rista”. Såsom von Friesen, ”Rökstenen”, sid. 33, med anförande av övriga runinskrifter, innehållande *fapi*, uppvisat, saknas alla belägg för, att ordet — såsom S. Bugge och efter honom Brate hävdad — skulle betyda ”lät rista”. I samtliga förut kända elva fall anger ordet, att den i subjektställning nämnda personen själv utfört ristningen. Allt synes mig tyda på, att detsamma är fallet även vid Oklunda, såväl beträffande Gunnar som den i rad V nämnde Vifinn. — **pisar**, ”dessa. Plur. nom.-ack. fem. visar i runsvenskan jämte det vanliga **pisa** (d. v. s. *Piessa*, *pessa*, kanske också *pissa*) även **pisar** (fisl. *pessar*), Malstad, L 265, 684, 948.

Betydelsen: *Gunnar ristade dessa runor.*

Moment 2, rad III: **†'†ʁ††h'†ʁ†**; *insaflausakin*:

Raden bör — jag har här tillgodogjort mig prof. von Friesens uppslag — upplösas så: **in sa flau sakir**.

in är den vanliga konjunktionen fvn, en fsv. *æn*, ”och”. Om den östgötiska uttalsformen på Rök-(och Oklunda-)inskrifternas tid se von Friesen, *Rökstenen*, sid. 32—33 (antagligen *æn*).

sa, fsv. *sa(R)*, ”den, han”. — **flau**, *fló*, pret. av *floeja* eller *flyia*, ”fly”. Formen är sällsynt (”kommt nur alt und dichterisch vor, sonst hat das Wort schwaches präet.”, A. Noreen, *Altisl. grammatik* § 94², 307^a 478, anm. 2). — **sakir**, fsv. *saker*, fisl. *sekr*, A. Noreen a. a. § 269⁴: ”1. skyldig, sagskyldig, straffskyldig; 2) fredlös; 3) skyldig til at betale noget som Mulkt eller Bøder” (Fritzner).

Betydelsen är: *”och han flydde, saker till (ett dråp²).”*

Moment 3, rad II: **h11h1D11†**;

Medan ristningens övriga sätser — bortsett från de bägge inled-

¹ Brate, Östergötlands runinskrifter, Inl. sid. XXVII, anser att assimilationen av *rR* i regel givit *RR* och förklarar det ävenledes förekommande *-r* som en analogibildning efter ack. sing.

² Givetvis kunde det tänkas, att Gunnar begått även något annat svårare brott. Men hela rättsförfarandet, såsom han skildrar det, visar, om det sammanställes med Gotalagens uppgifter (se i det följande!), att det blott kan vara fråga om ett dråp, som han begått.

ningssatserna i raderna IV och V — börja med ett stereotyp *in*, "och", lägger man märke till, att varje förbindande konjunktion mellan satserna i momenten 2 och 3 saknas, vadan sammanhanget här kännes oväntat kärvt och oförmedlat. Man erfar liksom en törn, när man läser detta . . . "och han flydde saker till ett dråp sökte denna helgedom". Utan tvivel har det varit ristarens avsikt att låta även denna sats inledas med ett *in*, men av något skäl har han uraktlåtit detta och sedan sökt gottgöra skadan genom att i stället placera sitt *in* främst i ristningens översta rad. (Se nedan!)

Raden bör påtagligen upplösas i följande ord: **suti ui þita**. Av dessa äro **suti** fisl. *sótti* av *sækja*, "4. søge hen til et Sted", **ui** är fisl. *vé*, fsv. *vi*, (fsv. *vå*, *ve*, Söderwall): "2. Helligdom hvor der foregaar Oftringer" (Fritzner).

Betydelsen är: "sökte detta 'v' " (= offerlundens vid Oklunda).

M o m e n t 4, r a d II och I: (I)†+¶1Y [(I)†]RÄDD†† :

Jag upplöser detta på följande sätt:

Det inom klammer satta [(I)†], *in*, finner jag ingen annan rimlig förklaring för än den jag nyss angivit: att det representerar ett av ristaren vid instansningen av satsen "moment 3" uteglömt *in*, "och", som han på detta hjälplösa sätt placerat ovanför den plats, där det egentligen hade bort stå, därvid alldeles bortseende ifrån, att han — då han senare förde texten vidare in över rad I — fick den fullt språkvidriga ljudsammanställningen **nrubpan**. Jag avlägsnar därför detta *in* ur moment 4.

Återstoden upplöser jag så: (*i*n **sa fik ruddan**). Jag har förut behandlat *in* och *sa*. Ordet *fik* måste vara pret. av *fá*, "fick", då ju ordet måste utgöra satsens predikat och jag icke ser någon möjlighet att här insätta något annat verb än *fik*. Som satsens objekt måste ett substantiv vara underförstått, till vilket participet *ruddan* bör vara fogat såsom objektivt predikativ; på samma sätt underförstår ristaren i rad I objektet (här något ord av kategorien *sætt*) till verbet *band*. Det av ristaren åsyftade objektsordet till *fik* bör ha avsett dråparens skuld, ty *ruddan* kan näppeligen hänföra sig till något annat verb än *ryðja*, impf. *ruddi*, "5. gjøre Ende paa noget, saa at deraf ikke er noget tilbage". I isländskt lagspråk förekomma fräserna *ryðja dóm*, *ryðja kvið*, *ryðja lögrettu*, vilka — om ock icke tillämpliga på vårt sammanhang — dock visa, att förbindelsen *ryðja*

+ subst. tillhörde den samtida jurisprudentens gängse fraseologi.
— Dubbelskrivandet av konsonanten i *ruddan* återkommer även i rad V:s *pitta*.

Satsens betydelse blir då följande: "Och han fick (sin straffskyldighet) *undanröjd*", d. v. s. "han sonade sitt brott".

M o m e n t 5, rad I: (l)†'†††

Satsen upplöses i (i)n sa bat, där bat knappast kan vara något annat än *band*, "band". Underförstått är enligt min mening subst. f. *sætt*, "Forlig, Overenskomst". *Binda sætt*, "skaffa rättslig giltighet åt en förlikning", är en kurant fras i likhet med flera andra dylika av Fritzner förtecknade: *bjóða, taka sætt, leita um sættir, greiða upp sætt, koma sætt á*.

M o m e n t 6, rad V: HIFIT : DIIIF†DI

Om bruket av avskiljningstecknet efter personnamnet har jag ovan talat, likaså om den dubbelskrivna konsonanten.

Namnet *Uifin* vill man naturligtvis gärna uppfatta såsom *Vi-Finnr*, "Finn vid vi'et", d. v. s. tempelgoden. Hans inskrift innebär ju blott en attestering av riktigheten av Gunnars uppgift, att denne vunnit laga förlikning med sina vederdelomän, och då Gunnar sökt tempelbundens skydd under sin flykt, är det ju självklart, att tempelföreståndaren är närmast till att utfärda en dylik immunitetsförklaring. Några oöverstigligen språkliga hinder för en dylik tolkning av namnet *uifin* finnas ej, då bortfallet av slut-r redan var i full gång vid den tidpunkt, då Oklundaristningen tillkom. Brate förtecknar, a. a., sid. XXX, ett 65-tal fall av assimilerad eller bortfallen ändelse å de — visserligen något yngre — östgötska runristningarna.

Översättning: "*Vi-Finn ristade detta*".

Ristningens ålder. Vid dateringen av Oklundaristningen har man att hålla sig dels till runtecknens grad av överensstämmelse med dem i denna runtyps klassiska urkund, Rökstenen, dels till vissa språkliga drag.

Medan flertalet runor i Oklundainskriften i detalj ansluta sig till motsvarande tecken å Rökstenen, visar runan **b** en helt avvikande form: † mot Rökstenens ‡, och runan **a**, som å Rökstenen har formen †, uppträder i Oklundainskriften med ett flertal varianter: i 3 fall med bistav snett uppåtriktad till höger, i 1 fall med svagt över-

skjutande dylik bistav, i 2 fall med bistav snett nedåtriktad till vänster (som å Kälvesten), i 2 fall med svagt överskjutande dylik bistav och slutligen i 3 fall med bistavens bägge hälfter jämnt fördelade å ömse sidor om huvudstaven. I Ingelstadsristningens *a* sträcker sig bistaven icke över på vänstra sidan.

En likartad anslutning till den danska runradens $\ddot{t}$ -runa visar icke Oklundaristningens $\ddot{t}$, som dock i stället uppvisar den avvikelser från Rökstenens $\ddot{t}$, att bistaven i 1 fall är riktad snett uppåt åt höger. Synbarligen är det dock blott placeringshänsyn, som framtvingat denna avvikelse.

Tendensen att låta bistavarna utgå ett stycke nedanför huvudstavarnas ände, som är typisk för kortkvistrunraden, har i Oklundaristningen präglat egentligen blott runan $\mathfrak{h}$. I $\mathfrak{D}$ är det anmärkningsvärt, att halvslingan ständigt utgår från huvudstavens ändar, detta i olikhet mot å Rökstenen.

Emellertid är det tvivelaktigt, om på dylika smärre variationer i runtypernas utseende slutsatser av kronologisk innebörd kunna byggas. Rökstenen har själv i sin första rad ej mindre än 3 gånger ett $\uparrow$, som återger den danska runradens $\mathfrak{t}$, och samma runa återkommer även i Skärkindsinskriften; $\mathfrak{t}$ -runan finnes i Boberg och i Slaka, $\mathfrak{t}$ i Slaka, $\mathfrak{t}$ i Skärkind och Slaka.

En om Oklundaristningens $\mathfrak{h}$ -runa påminnande typ ($\mathfrak{t}$) förekommer å den östgötska Slakaristningen samt å kitteln från det norska Gokstadsskeppet. Det senare brukar dateras till omkr. 900 e. Kr.

I rent språkligt avseende karakteriseras emellertid Oklundaristningen såsom något yngre än Rökstenen genom böjningsparallellen *garur* (Rök) — *sakir* (Oklunda).¹

I stort sett torde de kronologiska indikationerna tala för, att inskriften tillkommit under 800-talets senare del, möjligen i 900-talets början.

*

Jag återupprepar ristningens innehåll:

Gunnar ristade runor

dessas: och han flydde, saker (till ett dråp):

(och) sökte "vi" detta: och han fick

(skulden) avröjd: och han band (överenskommelsen).

Vi-Finn ristade detta.

¹ A. Noreen, Geschichte der nordischen Sprachen³, § 82.

Överflyttat från runskriftens stenstil till begriplig nutidssvenska blir detta:

"Jag, Gunnar, utfärdade detta intyg. Jag hade flytt, emedan jag hade begått ett dråp. Jag uppsökte denna offerlund. Skyddad inom dess fredskrets uppgjorde jag förlikningen och sonade min skuld. Förlikningen har jag fått lagligen fastställd. — Detta attesteras: Finn, offerlundens föreståndare."

Textens med punkter och radslut markerade uppdelning i satser återger rättsprocedurens olika moment: först svarandens identifiering, så referatet av hans flykt efter dråpet, hans ibruktagande av offerlundens asylrätt, hans rättsliga uppgörelse med målsägaren och förlikningens juridiska godtagande (å tinget?) samt tempelföreståndarens signering av dokumentet med en tvärställd namnunderskrift, alldeles som en modern accept tecknad tvärs över papperet.

Korthugget, klart och dramatiskt levande står den lilla episoden mejslad in i klippan. Man beundrar ristarens förmåga att sammantränga ett så rikt innehåll i en så knapp form. Men på samma gång kan man ej undgå att förnimma något av valhant tafattethet i stiliseringen med dess oupphörligt återkommande "och". På detta nakna, torftiga och stillösa sätt uttrycker sig än i dag den enkla mannen ur folket. Det hela är rena bondeprosan, en serie huvudsatser förenade med ett "och", försmående allt oväsentligt och allt ordprål, nyktert, klart och kallt — till trots för all den återhållna oro, den darrning på rösten, man tycker sig förnimma hos denne bonde, som, innan han går ut ur den av tempelfriden helgade fredskretsen, är så angelägen att ha sin straffimmunitet fastslagen och inristad i hälleberget.

Låt oss något närmare lära känna det "vi", d. v. s. den hedniska helgedom, till vilken Gunnar flytt, och arten av den asylrätt, han tog i anspråk!

Ristningen är som nämnt belägen vid gården *Oklunda*, halvan km. öster om Ö. Husby kyrka. Gårdsnamnet¹ måste, såvitt man

¹ Fornformer: i *wklunde* C 8 (C Handskriftserie i Riksarkivet; jordböcker fr. medeltiden); i *oklundom* C 4, f 8; i *oklundom* (widh westra haffwet rane); i *oklundom* C 42, f 2. Dialektform: *óklunne*, N. Lindqvist 1927. — Dessa äro de enda former som anträffats i Ortnamnsarkivets samlingar. — Gravfält finnas vid gården tvenne.

kan se, betyda "offerlunden på oket", där *ok* bör uppfattas såsom "något upphöjt: bergshöjd". Detta förutsätter, att strax i närheten befunnit sig en offerlund, som legat lägre. Nu heter Oklundas närmaste granngård Lundby, dock framgår det icke av det äldre kartmaterialet, att denna lund, vars läge utpekats av det ännu bevarade terrängnamnet Lundbacken, skulle ha legat nämnvärt lägre än Oklunda-lunden. Dess bättre äro vi emellertid, tack vare en gammal karta från år omkr. 1650,¹ i stånd att påvisa, att på ännu ett ställe i Oklundas omedelbara närhet, vid Nedre Järstad, funnits ännu en offerlund, och att denna befunnit sig på sank lågmark. Kartan upptar terrängbeteckningar sådana som Lund-Kiäret och Lundlötan.

Ej mindre än *fem* Lund-namn, koncentrerade inom en begränsad rayon av Ö. Husby socken, angiva alltså, att vi här under forn-tiden haft ett särdeles rikt och betydande kultcentrum, med flera angränsande offerlundar. Till en av dessa, den på höjden, ställde Gunnar alltså sin flykt.

Ja, ännu ett drag till belysande av detta hedna kultcentrums betydelse står att utläsa ur de bevarade terrängnamnen vid Oklunda. I åkermarken strax nedanför ristningen ligger en liten oansenlig bergklack, som av folket alltid kallats Kyrkberget, utan att någon sägen varit förknippad med detta namn eller att namn-anledningen kunnat angivas.

Med kännedom därom, att ett stort antal östgötska kyrkor anlagts invid och direkt efterträtt de hedniska kultplatserna², vill man gärna förstå sammanhanget med terrängnamnet Kyrkberget så, att här å den lilla bergytan i åkermarken invid offerlunden tidigt byggts en kristen kyrka. Dennas öde torde dock från början ha varit beseglat, eftersom kungsfogden å det blott halvannan km. avlägsna kungsgårdskomplexet Bossgården—Ö. Husby även byggde en kyrka, som med kungsgårdens större attraktionsförmåga snart växte till att bli Vikbolandets mest betydande kyrka, varefter Oklundakyrkan torde ha sjunkit tillbaka till obetydlighet och nedrivits.

¹ Av Johan de Rogier. Generallantmäterikontoret, Österg. 1: 284—285.

² Jag hänvisar bl. a. till min uppsats om S:t Olofsyxan i Fornvännen 1925, sid. 1 f.

Vad som styrker en i tanken, att det hedna Oklundatemplet efterträtts av en kristen kyrka, vars minne lever kvar i Kyrkbergsnamnet, är den starka asylrätt, som synbarligen varit knuten till offerlundan och som krävt ett slags fortvaro även under kristen tid. Oklendaristningen har nämligen givit full klarhet därom, att den till de kristna kyrkorna — särskilt till de av lagen uttryckligt fastställda frids-kyrkorna — knutna asylrätten vilat på den helgd, som tillkom det hedniska templet. Tack vare den medeltida gotländska landskapslagens utförliga stadganden om fredskretsinstitutionen känna vi väl till den asylrätt, som vissa för ändamålet anvisade kyrkor lämnade den, som begått ett dråp. Och här kunna vi nu hämta kännedom om vad som i verkligheten tilldragit sig i det hedniska vi'et vid Oklunda, innan uppgörelsen i Gunnars dråpsmål lagfästes på tinget, attesterades av tempelföreståndaren och inristades på berget. Gutalagen stadgar (ed. Schlyter, sid. 25, § 13: "*Af mandrapi*"):

Om någon dräpt en annan, skulle han jämte sin fader, sin son och sin broder eller — om de ej funnos — hans övriga närmaste släktingar fly i fyrtio dygn till endera av de tre kyrkor, som för detta ändamål voro särskilt fridlysta på Gotland: Fardhem, Tingstäde eller Atlingbo. Där fick han vistas i kyrkan eller i prästgården och var då skyddad för varje fara. När skyddstiden, d. v. s. de 40 dagarna, var förliden, måste dråparen uppdraga åt sig en s. k. "banda", en fredskrets, dit han nu måste begiva sig. Fredskretsen skulle omfatta tre gårdar med vissa delar av tillhörande skogar. "Ej må man draga fredskrets kring tingställe och ej kring köpstad och ej omkring mer än en kyrka, den som han själv besöker." I denna fredskrets skulle dråparen nu njuta fred i ett års tid, räknat från påsk till påsk, varvid man räknade som en särskild fred tiden från fredskretsens uppdragande och fram till den första påsken.

Man hade rätt att stanna hela året i sin fredskrets eller fara till heliga män för att söna sina synder, i vilket senare fall man hade åtta dagars frist att fara till skepps och åtta dagar att efter fullbordad pilgrimsfärd återvända från skeppet till sin fredskrets.

Om man begick dråpet i den socken, där man bodde, måste man fly ur den och draga sin fredskrets i en annan socken, dock icke den i vilken ens moder eller dotter eller syster bodde. Dråparen

och hämnaren fingo ej besöka samma kyrka, och lika litet fingo de bo i samma by eller gård.

Förhandlingarna om förlikning mellan dråparen i dennes fredskrets och hämnaren därutanför måste föras av opartisk tredje man. Vägrade dråparen att erbjuda mansbot, skulle han, när fredstiden var utlupen, av "landet" dömas fredlös. Samma straff drabbade den, som ej höll sig inom sin fredskrets. Ingen förbön om dråparens befrielse från straffet fick i detta fall gälla.

*

Det är alltså detta märkliga stadgande från kristen tid, som genom Oklundafyndet kunnat återföras på rent hedniska förebilder. Redan för 800-talets svenska offerlunder gällde, det veta vi nu, faktiskt liknande rättsregler.

Och då Balderslunden i "Fritiofs saga" framstår såsom omgiven av samma tempelhelgd som en kristen kyrka, är detta alltså icke en falsk anakronism i den romantiska 1300-talssaga, från vilken den Tegnériska dikten utgår, utan ett nu i reell belysning ställt, historiskt verklighetsdrag.¹

Naturligtvis vore det frestande att söka utröna den allmänt kulturhistoriska bakgrunden till ett rättsbruk sådant som det nu från en av vikingatidens svenska offerlunder bekantvordna. En motsvarande rättsintegritet var så bl. a. tillförsäkrad den, som under den grekiska antiken tog sin tillflykt till ett tempelområde, och för denna sedvänja synes hävden kunna ledas upp i homerisk tid.²

Korrekturnot: För frågan om den omkastade ordföljden i uttrycket "*Vi-Finn þitta faþi*" se numera Carl Larsson: Ordföljdstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken, I, Ups. 1931, där dock Oklundaristningen ej kunnat vidröras.

¹ Arthur Nordén: Baldershagen och tempelhelgden; Oklundainskriften, en rättsurkund från en forn-östgötsk blotlund. I Ord och Bild 1930, sid. 255.

² Här förtjänar erinras om det likartade stadgandet i 4:e Mosebok, kap. 35: 11—15: "I skolen utvälja städer, som fristäder skola vara, däruti fly må den, som någon med våda ihjälslår." Sex fristäder inrättades, tre på vardera sidan av Jordan, "för blodshämnarens skull, att han icke skall dö, som dråpet gjorde, in till dess att han haver ståndit till rätta inför menigheten".

ZUSAMMENFASSUNG.

Arthur Nordén: Ein Rechtsdokument aus einem altschwedischen Opferhain. Die Oklundaer Inschrift, ein neuentdecktes ostgötisches Rökrunendenkmal.

Eine Runeninschrift von bedeutendem Interesse für die germanische Rechtsgeschichte wurde im Herbst 1929 bei dem Grundstück Oklunda im Kirchspiel Ö. Husby im Vikbolande in der Provinz Östergötland entdeckt. Der Besitzer des Grundstücks hatte einige feine Striche an der Felsenfläche nur 9½ m von der Ecke des Wohnhauses entfernt bemerkt, die im Licht der Abendsonne hervortraten — von einer Runeninschrift auf dem Grundstück war bis dahin nichts bekannt — und als Verf. im Zusammenhang mit Forschungsarbeiten in der Gegend vorbeikam, konnte er also eine neue ostgötische Runeninschrift registrieren, ausgeführt mit der eigenartigen Form von Runen, die hauptsächlich vom Rökstein her bekannt ist. Da nun sieben Inschriften in derartigen Runen aus Östergötland bekannt sind, spricht vieles dafür, dass der Runentyp in Östergötland entstanden ist.

Die Inschrift ist in äusserst kleinem Format ausgeführt; der vierzeilige Teil der Inschrift misst 24 cm in der Breite und 18 cm in der Höhe, die querstehende Zeile ist 28 cm lang und 5 cm breit. Die Runen der vierzeiligen Partie sind mit einem scharfen Stahlinstrument ausgeführt und zeigen ein spitzes V-förmiges Schnittprofil. In der querstehenden Zeile sind sie mit einem anderen gröberen Instrument gehauen. Im Texte steht auch, dass die beiden Parteien von verschiedenen Personen (Gunnar bzw. Vi-Finn) ausgeführt worden sind.

Die vierzeilige Partie ist von unten nach oben zu lesen und enthält folgende Sätze: "*Gunnar ristade runor dessa. Och han flydde skyldig. Och han sökte denna offerlund. Och han fick sin skuld avröjd. Och han band förlikningen.*" In deutscher Übersetzung: *Gunnar ritzte diese Runen. Und er floh schuldig (d. h. eines Totschlags). Und er suchte diesen Opferhain auf (das Grundstück ist ein ehemaliger Opferhain in einer grösseren Gruppe solcher). Und er bekam seine Schuld beseitigt. Und er band den Vergleich (d. h. er bekam ihn rechtlich festgestellt). In der querstehenden Zeile bezeugt dann der Vorsteher des Opferhains (Vi-Finn, d. h. Finn am "Vi" = Heiligtum) die Richtigkeit der Angaben Gunnars über sich selbst und den erlangten Vergleich: "*Vi-Finn ristade detta*" ("Vi-Finn ritzte dies").*

Um zu erläutern, was hinter der in der Inschrift geschilderten Handlung liegt, verweist Verf. auf eine Bestimmung in dem ehemaligen Gesetz für die Landschaft Gotland. Es heisst dort: wenn ein Mann einen Totschlag beging, so sollten sein Vater, sein Sohn und sein Bruder in eine der drei Kirchen fliehen, die auf Gotland diesem Zweck besonders geweiht waren (Kirchen zu Fardhem, Tingstäde und Atlingbo). Dort musste er in der Kirche oder auf dem Pfarrhof vierzig Tage lang sich aufhalten und war da gegen jede Gefahr geschützt. Wenn die Schutzzeit verstrichen war, musste er für sich einen Friedenskreis ziehen, eine

sog. *banda*, wohin er sich nun begeben musste. Der Friedenskreis sollte drei Höfe mit gewissen Teilen der dazugehörigen Wälder umfassen. Innerhalb des Friedenskreises sollte der Totschläger ein Jahr lang, gerechnet von Ostern zu Ostern, Frieden genießen. Die Verhandlungen über einen Vergleich zwischen der Familie des Totschlägers und der des Rächers mussten von einem unparteiischen Dritten geführt werden. Weigerte sich der Totschläger, Wergeld (*mansbot*) zu erlegen, so sollte er, wenn die Friedenszeit abgelaufen war, für friedlos erklärt und aus dem Lande gejagt werden. Dieselbe Strafe traf ihn, wenn er sich nicht innerhalb seines Friedenskreises hielt.

Die angetroffene Inschrift zeigt, dass der Heiligtumsfriede, den die christliche Kirche im Norden während des Mittelalters besass, auf einer Rechtspraxis von den ehemaligen Opferhainen her ruhte.

Die Oklundaer Inschrift ist das erste authentische Dokument aus der Zeit der heidnischen schwedischen Rechtspflege. Sie dürfte etwas jünger sein als die Rökinschrift (vgl. das *garu* des Röksteins mit dem *saki* der Oklundaer Inschrift!) und kann etwa in das Ende des 9. oder in den Beginn des 10. Jahrhunderts datiert werden.

Der Ortsname Oklunda bedeutet "Opferhain auf der Höhe". Dicht daneben liegt ein anderes Dorf mit seinem vorzeitlichen Opferhain, Lundby. Ein Berg heisst hier noch heute Lundbacken. Diese beiden Haine waren hoch gelegen. Bei dem Nachbardorf Nedre Järstad gab es einen niedriger gelegenen Opferhain, von dem die Namen *Lund-Kiäret* und *Lund-lötan* auf einer Karte von etwa 1650 Zeugnis ablegen.

Eine christliche Kirche, die dann bald abgebrochen wurde, scheint die Aufgabe des Opferhains bei Oklunda übernommen zu haben (ein kleiner Berg im Acker neben der Inschrift heisst noch heute Kyrkberget).
